

Український інститут національної пам'яті

“ФРОНТ-MAN УНР”

Методичні рекомендації до відзначення 140-річчя від дня народження Симона Петлюри

22 травня 2019 року виповнюється 140 років від дня народження державного та громадсько-політичного діяча, журналіста, літературного і театрального критика Симона Петлюри.

З метою вшанування традицій боротьби за незалежність і соборність України та військової звитяги захисників рідної землі, творців національної державності, тисячолітньої історії державотворення нашого народу, визнання історичного значення подій, пов'язаних із визвольною боротьбою початку ХХ століття та у зв'язку зі 100-річчям подій Української революції 1917–1921 років Указом Президента України від 22 січня 2016 року № 17 вшанування подій і видатних учасників Української революції визначено одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017–2021 роки.

Відзначення пам'яті учасників революції передбачено Планом заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 року № 777-р. Відповідно до нього протягом 2017–2021 років мають відбутися міжнародні наукові, науково-практичні конференції, круглі столи, семінари, тематичні інформаційні, навчально-виховні, культурно-мистецькі та інші заходи, присвячені постатям Української революції, спрямовані на виховання патріотизму та підвищення інтересу до історії України у громадян, передусім учнівської та студентської молоді.

Вагомим елементом історичної освіти, дієвим чинником у вихованні патріотизму та підвищення інтересу до історії України в учнів і студентів є вивчення життя та діяльності Симона Петлюри. Матеріали Українського інституту національної пам'яті до змістового наповнення уроків і тематичних заходів, присвячених Голові Директорії УНР та Головному отаманові військ і флоту УНР, представляють його як лідера українського державотворення, організатора українського війська, діяча, котрий став символом українського національно-визвольного руху.

Зміст

1. *20 фактів про Симона Петлюру*
2. *Видатні сучасники про Симона Петлюру*
3. *Методичні рекомендації до ділової гри “Музейний конструктор”*
4. *Додаток 1. Технологія підготовки експозиції “ФРОНТ-МАН УНР”*
5. *Додаток 2. 10 світлин, що розкривають життя Симона Петлюри*
6. *Додаток 3. Документи про переслідування комуністичними спецслужбами сестер і племінника Симона Петлюри*
7. *Додаток 4. Проекти Українського інституту національної пам’яті, що розкривають різні аспекти діяльності Головного отамана*
8. *Додаток 5. Орієнтовний перелік наукової та науково-популярної літератури*

20 фактів про Симона Петлюру

1. Походження. Народився 10 (22) травня 1879 року в сім’ї міщан козацького походження. Батько – Василь Павлович – нащадок давнього козацького роду, мав власний дрібний візницький промисел. Мати – Ольга Олексіївна – походила із давнього козацького роду Марченків.

2. Родина. У Симона Петлюри було 8 сестер і братів. Доля більшості з них склалася трагічно. Старший брат Федір після здобуття освіти працював агрономом у Кобеляцькому районі на Полтавщині, був членом Української революційної партії, загинув за нез’ясованих обставин у 1907 році. Молодший брат Олександр закінчив Полтавську духовну семінарію, але обрав кар’єру військового – капітан в царській армії, полковник в Армії УНР. Після Другої світової війни оселився в Канаді. Старша сестра Єфросинія в 1918 році постриглася в монашки і померла в монастирі (є версія, що це сталося під час його руйнування чекістами). За не зовсім зрозумілих обставин померла сестра Тетяна, дружина власника свічкового заводу Павла Іваненка. Марина і Феодосія заарештовані НКВД 1937 року за звинуваченням у “поширенні петлюрівства”, розстріляні. Племінник Петлюри Степан Скрипник (Мстислав) став першим Патріархом Київським і всієї України.

3. Семінарист. Початкову освіту здобув у церковно-парафіяльній школі. 1895 року вступив до Полтавської духовної семінарії. Захоплювався історією, хором, співом, грою на скрипці, літературою. Гарно співав, грав у виставах. Світогляд юнака формувався під впливом Шевченкового “Кобзаря”, творів Котляревського й історичної літератури. Із 1898-го належав до таємного українського самоосвітнього гуртка, у 1901 р. виключений з семінарії через революційний і “мазепинський” дух – участь в організації виступу в семінарії композитора Миколи Лисенка.

4. Знайомство із Миколою Міхновським і вступ у Революційну українську партію. 1900 року познайомився із харківським адвокатом Миколою Міхновським, автором брошури “Самостійна Україна”. Петлюра стає активним членом Революційної української партії. 1901-го брав участь у

Всеукраїнському студентському з'їзді, представляв громаду духовної семінарії. Навесні 1902 року був одним з організаторів протесту семінаристів із вимогою скасувати шпигунство, звільнити наглядачів, увести до програми українознавчі предмети.

5. Кубань. Рятуючись від арешту, Симон Петлюра у 1902 році виїхав із приятелем Прокопом Понятенком на Кубань. У Катеринодарі (нині Краснодар) вчителював. Однак невдовзі був заарештований за діяльність у Чорноморській вільній громаді (Кубанській організації РУП) і поширення антиурядових прокламацій. Згодом його відпустили але як “неблагонадійному” заборонили викладати. Тож кубанський історик, член-кореспондент Російської АН Федір Щербина запропонував упорядковувати архів Кубанського козацького війська. Там Петлюра зарекомендував себе як кваліфікований працівник. У той час він підготував першу наукову статтю “О языке народных школ Кубанской области”. Одного разу молодого Петлюру вразили вечорниці у станиці Смоленській. Співали майже виключно старовинні думи й історичні пісні: про Байду, Нечая, Сагайдачного, Морозенка. Повертаючись Петлюра сказав Кузьмі Безкровному: “Ми не пропадемо, коли на Кубані, до якої Петербург вживає найбільших русифікаторських заходів, панує українська пісня!”

6. Початок журналістської діяльності. На Кубані Петлюра почав писати статті для газет. 1902 року налагоджував співпрацю з “Літературно-науковим вістником”, а наступного – “Записками Наукового товариства імені Шевченка”, редагованими Михайлом Грушевським. Писав також для РУПівських газет “Добра новина”, “Праця”, місячника “Гасло”. На прохання РУП облаштував у власному помешканні міні-друкарню для виготовлення антицарських листівок. У грудні 1903-го заарештований. У березні наступного року випущений під заставу й виїхав до Києва.

Загалом Петлюра протягом життя дописував, друкувався, співпрацював із виданнями: “Добра новина” (Львів, 1903), “Областное Обозрение и Вестник Казачьих Войск” (С.-Петербург, 1903), “Праця” (Львів, 1904–1905), “Селянин” (Чернівці, 1903, Львів, 1904), “Київська старина” (Київ, 1904), “Воля” (Львів, 1905), “Записки наукового товариства імені Тараса Шевченка” (Львів, 1905), “Вільна Україна” (С.-Петербург, 1906), “Літературний Науковий Вісник” (Львів, 1902–1907), “Рада” (Київ, 1906), “Слово” (Київ, 1907–1909), “Україна” (Київ, 1907), “Образование” (С.-Петербург, 1908), “Голос минувшего” (С.-Петербург, 1913), “Украинская жизнь” (Москва, 1912–1917). “Книгарь” (Київ, 1917–1919), “Трибуна України” (Варшава, 1923), “Табір” (Каліш–Варшава, 1923), “Тризуб” (1925–1926). Був засновником і редактором воєнно-історичних газет, журналів і літературних альманахів на еміграції: “За державність”, “Вісті”, “Військова думка”, “Запорозька думка”, “Залізний стрілець”, “Наша зоря”, “Нове життя”, “Промінь”, “За дротом”, “Козацька думка”, “Український сурмач”; “Запорожець”, “Військовий вісник”, “Військово-науковий вісник”, “За Україну”, “Джерело”, “На хвилях життя”, “Український стрілець”. Мав такі псевдоніми і криптоніми: В.Марченко, В.Салевський, Г.Рокитний, О.Ряст, Святослав Таток, Зілот, СТ., Симон, С.Торнтон.

7. Знайомство з Грушевським і Франком. Восени 1904 року для налагодження Закордонного бюро РУП і редагування партійного органу РУП “Селянин” Петлюру відрядили до Львова. Там він познайомився з Михайлом Грушевським, Іваном Франком, Володимиром Гнатюком, вступив до Наукового товариства імені Шевченка, почав друкуватися у виданнях НТШ та в галицькій періодиці. Переклав у співавторстві “Нарис історії західноєвропейської літератури до кінця XVII віку” Миколи Стороженка, професора Московського університету. Праця опублікована у Львові 1905-го зі вступом і під редакцією Івана Франка.

“Після Шевченка долю поета-проводиря національного ідеалу українського народу перейняв Іван Франко... Якщо у Шевченка була глибока віра в незужитковані сили рідного народу..., то у Франковій поезії бачимо перехід віри в певність... Життя виправдало генієву віру, віра створила діло, діло перетворилося в тисячні факти національного пробудження. Хоч вони дрібні, розпорошені, ...та синтезуюча творчість об’єднує їх в більш-менш суцільний образ відродження... Відродження – справа складна й довготривала, “вчорашній раб” сьогодні не зробиться вільною людиною, ...“край рабів” лише поступово можуть заселити вільні володарі його... Франко, поет-борець, не обмежує свого завдання закликами до боротьби з зовнішнім ворогом і реальною особою. Він бореться з рабськими рисами і від’ємними напластуваннями, що утворились протягом історії в природі самого українця. І в цьому Франко-вчений, один з найкращих знавців духової творчості українського народу, стає в поміч Франкові-поетові, допомагаючи йому розібратися у вигинах національного українського “я”, в щербинах народньої вдачі, гнилизні, що труїла народні сили і зменшувала творчу міць народу”.

Зі статті “І.Франко – поет національної честі”. 1913

8. Українська соціал-демократична робітничка партія. Під час революції 1905 року брав активну участь у діяльності Української соціал-демократичної партії, що виокремилася з РУП. В кінці 1905-го після амністії повернувся до Києва. Наступний рік у Петербурзі редагував партійний орган “Вільна Україна”, у Києві працював секретарем щоденної Чикаленкової газети “Рада”. Навколо неї згуртувалися Борис Грінченко, Михайло Грушевський, Дмитро Дорошенко, Людмила Старицька-Черняхівська, Сергій Єфремов. 1907–1908 роки Симон Петлюра співредактор органу УСДРП “Слово”, дописував до журналу “Україна”.

“...Під кригою реакції не зупинялась течія політичного національного життя, не переставала текти і час від часу давала про себе знати то в таких подіях, як, приміром, з’їзди українських політичних партій, то в резолюціях, які виносились цими з’їздами, то, нарешті, в прилюдних виступах представників партій в російському парламенті – в Державній Думі... Звістки про такі події показують, що там, в глибині народнього життя українського народу відбувається цікавий процес диференціації українського громадянства на

класи, на групи, на гурти. Інтереси цих класів протилежні, не однакові... Єдиною українською політичною партією, що не зупиняла своєї роботи в українських масах, була Українська Соціал-Демократична Партія”.

Зі статті Симона Петлюри “З українського життя в минулому році”. 1908

9. Театральний критик. У “Літературно-науковому вістнику”, де Симон Петлюра розпочав журналістську практику, він вперше опублікував дописи про театральне життя в Україні, наприклад “Український театр на Чорномор’ї”. А злет його театральної-критичної думки, оцінки української драматургії, театального репертуару і процесу в цілому з погляду впливу на розвиток суспільства припадає на 1906–1908 роки. Журнал “Україна” друкував статті “До ювілею Заньковецької”, “Пам’яті Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)”; “Слово” – “Ювілей М.К.Заньковецької”, “Уваги про завдання українського театру”; “Мир” – “Українське село і його драматург (Карпенко-Карий – Тобілевич)”. Дмитро Дорошенко так говорив про цей бік журналістської праці Симона Петлюри: “Він був великим любителем театального мистецтва, писав у “Раді” рецензії на українські театральні вистави, і його рецензії були дотепні, оригінальні, талановиті”.

“Беручи матеріалом для творчості факти з сучасного життя селянина, психічних його переживань, зв’язаних з матеріальними обставинами, Карпенко-Карий звертався також до нашого минулого, де так багато драматичних моментів, де ці моменти, звиваючись одне до одного, створюють одну велику трагедію – історію нашого краю. На сторінках її записано багато кривавих жертв і героїчних зусиль, що кінчилися політичною руїною і катастрофою. Ця історія – вдячна тема для національної драматичної штуки. На превеликий жаль, ніяка галузь нашої національної штуки, ні в сфері красного письменства, ні малярства, пластики, музикальної штуки, не користувалася з цієї невичерпної криниці як слід для творчого надхнення. Те, що ми маємо справді цінного в сфері чистої поезії – належить тільки Шевченкові, в сфері музики – Лисенкові, драми – Старицькому і Карпенкові-Карому. “Що було – те мохом поросло”, “Сербин” – або “Лиха іскра поле спале, слід оставе” і “Сава Чалий” – ось п’єси нашого драматурга, матеріалом для котрих були події з давнього більш-менш “былого” нашої історії.

Зі статті “Пам’яті Івана Тобілевича (Карпенка-Карого)”. 25 вересня 1907

10. Кохання. 1909-го (за іншими свідченнями, 1911-го) оселився в Москві. На вечірці українського земляцтва познайомився з полтавкою, студенткою Московського університету Ольгою Більською. З 1910 року жили в цивільному шлюбі (1915-го зареєстрували). В 1911 році народилась донька Леся. У Москві працював бухгалтером у транспортному товаристві “Росія”, написав нариси (вони вийшли друком у Києві 1918 року під назвою “Незабутні”), видавав на кошти української громади журнал “Украинская жизнь”. Михайло Грушевський так оцінив цей факт: [Симон Петлюра] “внаслідок організації

журналу “Украинская Жизнь” є визнаний політичний лідер не тільки в українців Москви, Росії, але й Світу...”

11. На фронті. Протягом 1916–1917 років обіймав у “Союзі Земств” посаду заступника уповноваженого Всеросійського земського союзу при штабі 4-ї армії Південно-Західного фронту. Це дало змогу відвідувати частини і вести політичну роботу серед вояків-українців. Лютнева революція 1917 року в Росії застала Симона Петлюру на Західному фронті у Білорусі. Після повалення самодержавства організував в Мінську (там на той момент мешкала родина) український з’їзд фронту, на якому його обрали головою Українського військового комітету Західного фронту і делегували на перший Всеукраїнський військовий з’їзд (відбувся 18–21 травня 1917-го в Києві). Його учасники обрали Симона Петлюру головою Українського Генерального Військового Комітету, а після утворення 28 червня того ж року Генерального Секретаріату Української Центральної Ради – першим Генеральним секретарем військових справ.

12. Перший український Міністр оборони. Очільник Генерального секретарства військових справ спрямував головні сили на українізацію військових частин, створення українських збройних сил, поборювання неприхильного ставлення до формування армії деяких представників Центральної Ради і відкритого спротиву російського уряду та проросійських сил. 18 грудня 1917 року на протест проти пробільшовицької орієнтації голови Генерального Секретаріату Володимира Винниченка та рішення Центральної ради піти на укладання Берестейського миру Петлюра вийшов з уряду. Після відставки організував Гайдамацький Кіш Слобідської України (поділявся на чорних і червоних гайдамаків). У січні–лютому 1918 року вони разом із Січовими стрільцями відіграли вирішальну роль у боях за Київ і придушенні більшовицького заколоту на заводі “Арсенал”.

“Я, яко генеральний секретар по військових справах в Українській Народній Республіці, закликаю всіх вас, мої товариші й друзі, в теперішній час до загальної дружньої роботи. Будьте організовані та з’єдинені – всі за одного і один за всіх. Наше військо молоде, воно тільки становиться на ноги, і ви своєю дисциплінованістю доведете, що являєтесь славними потомками великих предків”.

Із відозви Симона Петлюри до війська. 15 листопада 1917 року

13. Антигетьманський виступ. У квітні 1918-го Петлюру обрали головою Київського губернського земства та Всеукраїнського союзу земств, опозиційного до Павла Скоропадського. Налагодив антигетьманське підпілля. 27 липня Петлюру заарештували за звинуваченням у підготовці протиурядового заколоту. Майже 4 місяці утримували в Лук’янівській тюрмі. В ув’язненні редагував працю “Оборона Батьківщини і підготовка війни і народу до війни”. 13 листопада звільнений. Виїхав до Білої Церкви, звідки керував антигетьманським повстанням Директорії УНР (у Білій Церкві тоді

дислокувався загін Січових стрільців Євгена Коновальця). До складу Директорії Петлюру обрали заочно.

“Громадяне! Тільки тоді ми будемо кричати “Слава!” вільними грудьми, коли зміцнимо нашу владу, коли настане спокій нашій землі. Всі, як один чоловік, станьте плечем до плеча на оборону рідного краю від ворогів наших. Я як Отаман всього війська Українського кажу вам, що зо всіх боків оточені ворогами. Не слів, а діла чекає від вас Українська Народня Республіка. Доведіть своєю чесною роботою свою любов до неї, доведіть, що ви гідні сьогоднішнього свята. Я сам буду кричати з вами "Слава!", коли ні одного ворога не буде на нашій території. Перед вами пройшло Українське Республіканське Військо, котре не щадить свого життя й сил у боротьбі з ворогами. Допоможіть же і ви йому оджею, харчами. Підтримайте ж Республіку, котрій ви кричите “Слава!”, не словом, а ділом.

Із виступу Симона Петлюри під час урочистостей з приводу проголошення Акта злуки УНР та ЗУНР. 22 січня 1919 року

14. Голова Директорії. У грудні 1918-го Директорія повалила гетьманську владу. 19 грудня 1918-го українська армія увійшла в Київ. Почалося відновлення республіканського устрою та УНР. 22 січня 1919 року відбулося урочисте проголошення універсалу Директорії УНР про об'єднання УНР і ЗУНР в єдину державу. В цей час більшовицька Росія вдруге почала збройну агресію проти України. Під натиском радянських частин на початку лютого 1919 року урядові установи УНР та військо залишили Київ. 11 лютого Володимир Винниченко виїхав за кордон. У травні Симон Петлюра очолив Директорію (одночасно вийшов із УСДРП). У важких внутрішніх і зовнішніх умовах 10 місяців він очолював збройну боротьбу Армії УНР проти червоної та білої Росії. За цих обставин багато уваги приділяв переговорам із представниками Антанти, Румунії, Польщі. Після укладення Варшавського договору з Польщею українські війська разом із польською армією повели наступ на більшовиків і 7 травня 1920 року здобули Київ. У жовтні 1920-го Польща уклала перемир'я з радянською Росією, війська УНР, які в листопаді 1920 року перейшли Збруч, були інтерновані.

“Для мене почався вже **суд історії**. Я його **не боюсь**... Для мене вже з початку нашого руху яким було, що наші національно державні змагання повинні перейти довгі щодо терміну і тяжкі своїми пробами митарства, поки ці змагання в певні державні форми скристалізуються... Я бачив, що українські партії мають силу революційну, деякі розкладову, а творчої, організаційної не мають. ...Вони не усвідомили головного: чи Україна, як самостійна держава, повинна в закордонній політиці спиратись на Європу чи на Москву – Азію? Виявилось, що азійська спадщина в нас – занадто ще сильна: с.-р., частина с.-д. (Винниченко) перевагу давали Москві, а не Європі. Спиратись треба було на Європу, яка, до речі, нас не знала і не розуміла, одночасно треба було творити власну силу. Чим скоріше у народу нашого скристалізуються почуття незалежності од Москви, тим скоріше ми матимемо самостійну Україну”.

**З листа Симона Петлюри до генерала-хорунжого
Миколи Удовиченка. 1922**

15. Єврейські погроми. Російська пропаганда активно звинувачувала Петлюру у єврейських погромах. Справді, у той час відбулися численні криваві погроми євреїв. Їх вершили війська Антона Денікіна, червоноармійці, різні грабіжники та анархістські загони. 12 квітня 1919 року Директорія видала прокламацію, в якій йшлося: “Український уряд буде всіляко боротися з порушеннями громадського порядку, викриватиме й суворо каратиме заводіяк, злочинців та погромників. І перш за все уряд не потерпить ніяких погромів, спрямованих проти єврейського населення України, і вживатиме усіх засобів для знешкодження цих мерзенних злодіїв”. Наступного дня Симон Петлюра як верховний головнокомандувач українського війська видав наказ арештувати та віддати під трибунал усіх вояків, що підбурювали до погромів. Згодом реорганізували армію і посилили дисципліну: напівсамостійні партизанські загони переформатували на регулярні військові частини, створили Державну військову інспекцію. Спалахи антисемітизму нейтралізували.

27 травня 1919-го Директорія прийняла закон про утворення Надзвичайної комісії для розслідування єврейських погромів. Винуватців передавали до військових трибуналів. Під Києвом було страчено чотирьох українців, які брали участь у погромах; у Райгороді – офіцера Міщука та кількох козаків; у містечку Смотрич – 14 козаків; страчено також отамана Семесенка – організатора страшного Проскурівського погрому в лютому 1919-го.

“Об’єднання всіх демократичних сил України всіх національностей, які стали на ґрунті самостійності нашої Республіки і участь їх в державному будівництві буде запорукою нашої перемоги над ворогами і запорукою нашого самостійного і ні від кого не залежного життя. Але вороги наші не сплять і уважно слідкують за кожним нашим кроком, аби тим чи іншим вчинком внести розлад серед нас і цим пошкодити скорішому здійсненню змагань нашого народу... Провокацією, на яку вони витрачають величезні суми, вони хочуть розкласти нас зсередини, підкуплюючи злочинний елемент, який підбурює наших козаків до різних бешкетів і погромів над невинним єврейським населенням, і цим хочуть накласти тавро погромників на чоло лицарів, які несуть визволення всім народам на просторах України. Старшини і козаки Української Армії! Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми та підбиває слабших від нас, будьте безпощадними. Кара на смерть мусить упасти на голову погромників і провокаторів. Більше карності і дисципліно-карності я вимагаю від вас в цьому відношенні, щоб ні один волос не упав з голови невинного.”

Із відозви Симона Петлюри до Українських військ. 27 серпня 1919 року

16. Другий Зимовий похід. У листопаді 1920 року Україна повністю опинилася під більшовицьким контролем. Але на зламі 1920–1921-х посилювався повстанський рух. Зі зброєю в руках проти радянської влади виступили понад 40 тисяч невдоволених політикою воєнного комунізму, передусім – продрозверсткою.

Наприкінці січня 1921 року Петлюра ініціював нараду старших начальників Армії УНР у Тарнові (Польща), де створили Партизансько-

повстанський штаб під керівництвом відомого повстанського отамана Юрія Тютюнника для підготовки загального антибільшовицького повстання в Україні. 17 жовтня головний отаман видав наказ, за яким Юрій Тютюнник із штабом і відділами мав почати похід на Україну. В жовтні-листопаді Українська повстанча армія Юрія Тютюнника у складі трьох груп вирушила у Другий зимовий похід. Подільська група Михайла Палія-Сидорянського розгромила кілька “червоних” кавалерійських частин, дійшла до Бородянки на Київщині, але, не зустрівши головних сил, повернула до Польщі. Волинська група Юрія Тютюнника ліквідувала низку невеликих більшовицьких загонів, однак була розбита кіннотою Котовського на Житомирщині. 360 її вояків розстріляли під селом Базар. Останньою в похід вирушила Бессарабська група Андрія Гулого-Гуленка. Переправившись через Дністер, вона зайняла декілька прикордонних сіл і частину Тирасполя, але змушена була відступити до Румунії. Другий зимовий похід став завершальною сторінкою Української революції, засвідчивши готовність українців за будь-яку ціну здобувати державність.

Після Другого Зимового походу Симон Петлюра розпочав створення сталих еміграційних інституцій Польщі. Так 1921-го постав Український центральний комітет у Речі Посполитій. 1923-го видав під псевдонімом О.Ряст брошуру “Сучасна українська еміграція та її завдання”. Вказівки для української еміграції викладав також у публікаціях в українських часописах у Польщі – “Українська трибуна”, “Трибуна України”, “Табор”.

“Стратегія національної боротьби, як і боротьби військової, вимагає: бити в першу чергу по головному ворогові, з другорядним потім можна раду дати! В своїй діяльності я керувався думкою, що таким ворогом була, є і буде Московщина”.

Із листа Симона Петлюри до Юрія Гуменюка. 10 травня 1926 року

17. Варшава–Будапешт–Відень–Женева–Париж. Москва постійно вимагала у Варшави видати Петлюру. Тож він змушений був постійно переховуватися. Під псевдо Полтавченко залишив Тарнов. Перебрався до Варшави. Там продовжував проводити переговори задля підтримки УНР, здійснював політичне керівництво урядом і військовими підрозділами та інституціями на території Польщі. Після того, як виявилися спроби інфільтрації більшовицьких агентів до українських еміграційних осередків, Петлюра 1923 року з паспортом на прізвище Степана Могили через Будапешт (Угорщина), Відень (Австрія) та Женеву (Швейцарія) восени 1924 дістався Франції (згодом до нього приєдналися дружина й донька).

“Все, що є морально здоровим, працездатним і національно чесним з-поміж нашої еміграції, – все мусить провадити дальшу невтомну боротьбу за наші національно-державні ідеали, за виборення незалежності державної нашого народу. В умовах перебування на чужині, серед різних народів і в різних державах, праця наша мусить бути поділена на ряд цілком конкретних завдань, органічно зв’язаних: з а) загальною програмою тієї праці, що її

провадить уряд; і з б) місцевими можливостями даної країни.

**Із брошури Симона Петлюри
“Сучасна українська еміграція та її завдання”**

18. Монпарнас. Прибуття Петлюри до Парижа суттєво пожвавило еміграційний політикум. Для його згуртування 1925 року створили тижневик “Тризуб”. Для Петлюри паризький період позначений активною публіцистичною діяльністю: друкує багато статей на теми громадсько-політичного, культурного життя, національного визволення України, роздуми про Українську революцію, консолідацію політичної еміграції.

25 травня 1926-го біля 14-ї години загинув у Парижі від кулі більшовицького агента Самуїла Шварцбарта. Поховали Головного Отамана 30 травня на паризькому цвинтарі Монпарнас.

“Я вірю і певний, що Україна, як держава, буде. Може, не зразу такою великою, як нам хотілось би, але буде. Думаю я, що шлях для Української Державности стелиться через Київ, а не через Львів. Тільки тоді, коли Українська Державність закріпиться на горах Дніпра і біля Чорного моря, тільки тоді можна думати, як про реальну річ, про збирання українських земель, захоплених сусідами”.

Із листа Симона Петлюри до Юрія Гуменюка. 1926

19. “Петлюрівщина”. Процес над убивцею відбувався в атмосфері інспірованих і фінансованих Кремлем наклепів щодо антисемітизму Петлюри. На захист кілера виступив і Максим Горький. Більшовицька адміністрація задіяла й маніпульований нею міжнародний робітничий рух. Під потужним натиском французький суд присяжних звільнив убивцю від покарання. В СРСР комуністична пропаганда закорінювала в масовій свідомості поняття “Петлюра”, “петлюрівщина”, “петлюрівці” як ворожі, шовіністичні, буржуазні, антибільшовицькі явища.

“Перед нами ніби відкривається частина трагічних процесів, що відбуваються в душі підростаючого покоління на Україні... Маємо підстави й фактичні дані думати, що “переоцінка цінностей” захопила певні елементи комсомольських груп і що характер цієї переоцінки в цілому такий самий, як і в авторки листа. Посереднім доказом правдивості нашого твердження може служити й той факт, що власне перед комсомольською аудиторією і п. Чубар уважав потрібним виступити недавно з каскадом звичних інсинуацій на адресу національно свідомої інтелігенції української, української еміграції, уряду УНР – та застерегти своїх слухачів од “небезпеки”, що таїться в симпатіях української молоді до носіїв та борців ідеї державної самостійності України”.

Із передової статті Симона Петлюри “Уривки з листа комсомолки”. 1926

20. Людина-загадка. Симон Петлюра, політик, літератор і журналіст, ніколи не писав про себе – ні спогадів, ні записок. Його особисте життя досі залишається таємницею.

“Чи ми своєю боротьбою здобули для України що-небудь? Так, наша боротьба в історії українського народу буде записана золотими буквами. Ми виступили на арену історії тоді, коли весь світ не знав, що таке Україна. Ніхто не хотів її визнати як самостійну державу, ніхто не вважав нашого народу за окрему націю. Єдино боротьбою, упертою та безкомпромісною, ми показали світу, що Україна є, що її народ живе й бореться за своє право, за свою свободу й державну незалежність”.

**Із промови Симона Петлюри на нараді Директорії у Старокостянтинові.
26 листопада 1919 року**

Видатні сучасники про Симона Петлюру

“Українці самі не знають, кого вони мають серед себе. Вони гадають, що Петлюра видатний редактор, патріот, громадський діяч тощо. Це все правда, але не ціла правда... Він – з породи вождів, людина з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями... Бути йому вождем народу українського. Така його доля...”

Академік РАН Федір Корш

“На чолі військової організації, особливо в перехідну добу, треба було поставити такого українського діяча, який разом зі зрозумінням значення військової справи, єднав би в собі глибокий український патріотизм і вірність національній справі... В особі Симона Петлюри була знайдена людина, яка, не дивлячись на своє цілком цивільне минуле, зрозуміла всю вагу військової організації України, як і складний характер підготовчих організаційних кроків”.

Політичний і державний діяч, публіцист Микола Ковалевський

"Симон Петлюра ясно бачив, що Україні неминуче доведеться стати до збройної боротьби з Москвою. Відповідно до цього й вироблялися всі плани нашої праці для створення української армії"

Полковник Армії УНР Володимир Кедровський

“Симон Петлюра не був військовиком по фаху, але ж то був єдиний..., хто з початку російської революції зрозумів значення і потребу збройної сили для України... Петлюра був одним з джерел моральної сили, завдячуючи котрій наша Армія була в стані вдержатись в остільки тяжких умовах. Все це тому, що він посідав велику таємницю влади над людьми, таємницю володіння масами. ...Душу і серце Армії тримав у своїй руці, як рівно ж сам він був і душею і серцем своєї армії. Він дійсно був вождем з ласки Божої, завжди користав з співпраці досвідчених військових фахівців... Бувало не раз,

що опрацьована під його впливом якась операційна думка, здавалася не до виконання, але тверда і незламна віра вождя в остаточний її успіх, якась стихійна впертість, стремління боротись і боротись, - підсичували слабнущу енергію командирів і допроводжували до пожаданих наслідків".

Генерал-хорунжий Армії УНР Володимир Сальський

"Нікого могутнішого не виявлося йому на заміну, бо такого й не було... Петлюра – людина нестримної енергії, ентузіаст, вірить, хоч деколи тільки інтуїтивно, й вливає свою віру в інших. Це головна його позитивна риса яко вождя".

Генерал-хорунжий Армії УНР Микола Капустянський

"Симон Петлюра не лякався смерті... рвався до передової лінії фронту: від цього кроку його завжди треба було стримувати. У першу чергу Головний отаман відвідував козаків, що були у бойовій лінії.

Генерал-полковник Армії УНР Олександр Удовиченко

“Весь бруд, що його накидають на кришталіночисте ім’я Симона Петлюри, змие чи об’єктивна думка нинішнього моменту, чи об’єктивний суд недалекого майбутнього, коли замовкнуть ті сили і ті пристрасті, що завдали йому смерть фізичну, а тепер змагаються знищити його морально... Перед думкою світу стане постать борця народного, стане факт велетенської боротьби народу, що в своїх національно-державних змаганнях мусить рахуватися не лише з самими зовнішніми перешкодами, але й зустрічати перешкоди моральні – наклеп, фальсифікацію світової думки, стремління морально підкопати й знесилити його святі змагання до волі, до людського права. ...Історична постать Симона Петлюри виростає з кожним днем і ростиме в міру, як буде зростати справа українського національно-державного визволення, українська державна справа. Та постать складе одну з найбільш інтересних сторінок нашої національної історії і стане об’єктом дослідів в різних ділянках нашого державного життя”.

Державний діяч Олександр Лотоцький

Методичні рекомендації до ділової гри “Музейний конструктор”

До 140-річчя Симона Петлюри або під час вивчення державно-політичної діяльності Симона Петлюри на уроках історії України в 10 класі (теми “Початок Української революції”, “Розгортання Української революції. Боротьба за відновлення державності”) можуть бути організовані різноманітні навчально-виховні заходи, в тому числі й позашкільні.

Мета цих заходів:

– **пізнавальна:** актуалізувати інформацію про життєвий шлях Симона Петлюри з акцентами на його громадській, політичній діяльності, ролі в розбудові української держави й армії;

– **практична:** сформувати і розвинути інформаційні, хронологічні, мисленнєві, творчі, мовленнєві, аксіологічні й інтерактивні вміння, навички самоорганізації, критичного мислення, сприяти усвідомленню учнями значущості історичної спадщини Симона Петлюри в контексті історії українського державотворення ХХ століття;

– **виховна:** сприяти актуалізації громадянських почуттів, соціально активної позиції, патріотизму, розумінню ролі та місця конкретної особистості в історії народу і держави, відродження та збереження пам'яті про борців за незалежність України.

Форми і методи заходів можуть бути різноманітними, зокрема Історичні читання, турніри, круглі столи, фестивалі презентацій, усні журнали, дискусійні майданчики, лабораторії державності, бінарні уроки, моделювання рольової ситуації та ситуації вибору в умовах Української революції 1917–1921 років тощо.

Для доповнення методичної скарбнички вчителя історії пропонуємо організувати вивчення життя і діяльності Симона Петлюри через ділову гру **“Музейний конструктор”**.

Чому саме “музейний”? Бо сьогодні музеї зі сховищ раритетів перетворюються на освітні комунікативні, творчі, дослідницькі центри. За визначенням Міжнародної ради музеїв (ICOM), музей є простором, що служить розвитку суспільства, збирає, досліджує, популяризує й експонує матеріальну і нематеріальну спадщину людства, об'єкти довкілля для вивчення, навчання та естетичного задоволення. Музей дає змогу відвідувачам не просто отримувати абстрактні знання чи естетичні враження, а відчувати причетність до історії, самотності громади.

Завданнями музеїв є: збирання предметів, дослідження, документування, збереження, реставрація, постійне або тимчасове експонування, організація навчальних програм, окремих тематичних заходів та освітньої роботи.

Особливістю сучасних музеїв є їхня інтерактивність, тобто взаємодія із глядачем, яка передбачає перетворення узагальненої інформації в особистісні знання, почуття і співпереживання. Інтерактивність спонукає до створення ефективного дидактичного середовища у музеї.

Експозиція – це предметно-документований художній образ людини, відображуваної епохи, періоду або окремої події чи явища. Вона є цілісною предметно-просторовою системою, в якій всі матеріали об'єднані концептуальним (науковим і художнім) задумом, композиційно організовані, доповнені коментарями, технічно і художньо оформлені. Сукупно ці елементи створюють специфічний образ. Така подача інформації здатна відтворити історичну достовірність і послідовність фактів чи процесу завдяки використанню фотографій, архівних джерел, документів, листів. Пропонуємо технологію підготовки експозиції, присвяченої Симону Петлюрі. Вона може стати як окремим самодостатнім проектом, так і частиною ширшого задуму (наприклад, одним із стендів / банерів “музейної виставки” про Українську революцію, перший уряд УНР, діячів революції 1917–1921 років тощо).

Додаток 1. Технологія підготовки експозиції “ФРОНТ-MAN УНР”

Команда	Завдання	Зміст
Куратор / співкуратор (проект-менеджери)	Формує ідейно-художній зміст виставки, принципи її побудови (історико-хронологічний, комплексно-тематичний, проблемний), розробляє тематичну структуру із зазначенням головних тем, підтем, експонатів (провідних і допоміжних), текстів, послідовності представлення експозиційних матеріалів та екскурсійного маршруту. Куратор контролює всі етапи проекту. Він піклується про збереження образного, стильового й естетичного рівнів майбутньої експозиції, має право втручатися в хід творчих і технічних робіт.	1. Обрати тему – “Символ українського визвольного руху” або “Симон Петлюра та Українська революція 1917–1921 років”. 2. Вирішити питання про вид експонування: а) постійне – як основа музею Української революції 1917–1921 років історичного, військово-історичного, історично-побутового, краєзнавчого профілю або меморіального кабінету, присвяченого Симону Петлюрі; б) тимчасове – “ювілейне” до 140-річчя Симона Петлюри; в) навчальне – як ділова гра під час вивчення теми Української революції, Історичних турнірів / марафонів / олімпіад, краєзнавчих гуртків, вікторин, ігор, конкурсів. г) короткочасне – наприклад, кураторська лекція, презентація в Інтернеті, тематична екскурсія. 3. Сформувати команди і відповідно до етапів роботи над проектом розподілити між ними “професійні” завдання: Науковий консультант, Історики, Літературні редактори, Хранителі фондів, Режисери, Художники-просторові дизайнери, Екскурсовод.
Науковий консультант	Скоріш за все ця роль дістанеться вчителю історії. Його функція полягатиме в науковому супроводі, верифікації історичної інформації, рекомендаціях історикам щодо пошуків джерел і можливих сюжетів.	Пропонуємо корисні Інтернет-посилання щодо тематичної інформації: ➤ Петлюра Симон Васильович. Енциклопедія історії України Інституту історії України НАН України: https://is.gd/kx9pcS ➤ “Злейшим врагом Советской Украины является Петлюра”: https://is.gd/Ck69UK ➤ Олександр Кучерук. Брошура до 130-річчя від дня народження Симона Петлюри: https://is.gd/elF9q9. ➤ Документи з архівів КГБ, які розкривають закадрові таємниці фільму-агітки “П.К.П.” – “Пілсудський купив Петлюру”: https://is.gd/hdyjY5
Історики	Готують оповідальний сценарій на основі наукової літератури, архівних матеріалів, науково-популярних статей,	Центральним об’єктом виставки може бути Українська революція та роль Симона Петлюри в боротьбі Українського народу за державність. Можна обрати іншу концепцію: центральною постаттю виступає Симон

	енциклопедій, мемуарів та художньої літератури. Оповідальний сценарій – це історичний наратив як спосіб втілення наукової концепції. У ньому закладають сюжет внутрішніх смислових образів, їх предметно-пізнавальної взаємодії під час демонстрації.	Петлюра. Він розкривається через факти біографії та різний вид його діяльності. Для підготовки оповідального сценарію рекомендуємо скористатися “Біографічною довідкою. 20 фактів про Симона Петлюру”, а також матеріалами Українського інституту національної пам’яті: → Брошура "100 років боротьби: Українська революція 1917 - 1921": https://is.gd/tzPUyN → Виставка “100 років боротьби: Українська революція 1917-1921 років”: https://is.gd/pux7aA → Виставка "Перший Уряд України: 100 років": https://is.gd/GfAVrS → Методичні рекомендації до 100-річчя Української революції 1917–1921 років: https://is.gd/4SHC0L → Спогади про Симона Петлюру: https://is.gd/e8fprx http://petlura.poltava.ua. → Документи та мапи: http://unr.memory.gov.ua/documents
Літературний редактор	Здійснює мовностилістичне, наукове редагування вербального наративу виставки загалом і супровідного тексту до кожного експонату, адаптує його до сприйняття і розуміння відповідно до вікових особливостей “відвідувачів”. Виставкові тексти поділяються на: заголовні (допомагають орієнтуватися в експозиції – назви залів, тематичних розділів); провідні або експлікації (від лат. – "пояснюю"), що виражають основну ідею експозиції в цілому або її розділів, тем, залів, комплексів, показники та етикетки (текст, що містить назву предмета, відомості про матеріал, розмір, спосіб виготовлення, авторську приналежність, соціальне і етнічне походження,	При опрацюванні текстового супроводу доцільно структурувати його таким чином, щоб здивувати читача, зацікавити його маловідомими фактами, пробудити евристичний інтерес. Приклади різних стилів виставкових текстів: нейтральні об’єктивні, суб’єктивні, в яких відчутна думка автора, тексти-цитати, поетичні, гумористичні, тексти, які викликають запитання і спонукають до пошуків відповіді, провокативні або інтригуючі, спеціальні для дітей тощо. Етикетки: нейтральні об’єктивні: Головний отаман військ та флоту УНР. Головний отаман Армії УНР. Державний, політичний, військовий діяч, журналіст, Голова Директорії Суб’єктивні: Символ українського визвольного руху. Очільник української держави в найскладніший її період. Текст-цитата: Людина нестримної енергії, ентузіаст. Він – з породи вождів.

	історичне і меморіальне значення, а відомості про те, предмет є оригіналом чи копією). Вимоги до змісту текстів: однозначні, логічні, лаконічні (не більше 200–250 слів), доступні для всіх категорій “відвідувачів”.	Джерело моральної сили Армії.
Хранитель фондів	Підбирає фотографії та кінохроніку, документи. Можна також скористатися додатками 1 і 2. Співпрацює з істориками і науковим консультантом. Відповідає за облік усіх матеріалів, зібраних до виставки, фондів, схоронність від руйнування і крадіжок. Веде дослідну роботу з вивчення музейних предметів і колекцій, забезпечує їх своєчасну наукову інвентаризацію.	- Виставка Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України до 135 – річчя від дня народження Симона Петлюри “В українську державність ми віруємо, бо ідею її ми носимо в серці”: http://tsdavo.gov.ua/4/webpages/63413963.html - Календарі “Військова еліта Української революції 1917-1921 років” https://is.gd/AsEucf - Логотип “100 років революції. 100 років боротьби” https://is.gd/DCL3xG - Візуальні матеріали “100 облич Української революції” (карткова гра) https://is.gd/ZRaEuK
Режисер	Розробляє методику подачі матеріалу. Її естетика має підштовхувати відвідувача до образно-чуттєвого пізнання теми або проблеми. Режисер визначає просторову побудову, кольорове рішення та спосіб подачі провідних експонатів. Це дає змогу побачити експозиційне навантаження, співвідношення оригіналів і копій, співіснування і пропорційність різних видів експонатів (живопис, графіка, документи, рукописи, меморіальні, типологічні речі).	Зазвичай композиційно-екскурсійний простір виставки будується за годинниковою стрілкою, хоча можна обрати будь-яку іншу систему. Тоді слід визначити експонати, на яких необхідно загострити увагу, виділивши: - кольором – розмістити на більш яскравому або контрастному тлі стосовно решти експонатів; - простором – відокремити експонат від інших, залишити навколо нього більше вільного простору, ніж навколо інших, підняти над іншими; - світлом; - обсягом.
Художник-просторовий дизайнер	Створює макет майбутньої експозиції та ескізи просторово-художнього вирішення. Велике значення тут має підбір шрифтів і кольорів (у тому числі їх поєднання). Зверніть увагу на такі рекомендації: для заголовку бажано використовувати не	

більше трьох кольорів (фон— загальна інформація— символіка). З великим шрифтом заголовків не використовуйте композиції з контрастних кольорів (червоного з зеленим, синього з оранжевим, жовтого з фіолетовим). Червоний колір асоціюється з вогнем, небезпекою, збуджує нервову систему, підвищує внутрішні ресурси організму. Жовтий, помаранчевий створюють відчуття тепла, піднімають настрій, заспокоюють. Зелений — символ руху, сприяє зняттю втоми. Синій, блакитний заспокоюють, освіжають. Білий добре поєднується з усіма кольорами, збільшує їх яскравість. Чорний застерігає.

Найпоширенішими кольоровими комбінаціями є: двоколірна однотонна (синє з голубим); двоколірна контрастна (жовто-фіолетова); триколірна однотонна (бежевий, коричневий, червоний); триколірна контрастна (білий, синій, голубий).

Критерії сприйняття кольорових образів: текст, виконаний червоним, погано сприймається на чорному фоні, добре — на білому, відмінно — на сірому; сині символи погано сприймаються на чорному та сірому фоні, добре — на білому; зелений колір відмінно сприймається на чорному фоні, погано — на сірому та білому.

100 РОКІВ БОРОТБІ
УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ
1917 - 1921

ПЕРШИЙ УРЯД УКРАЇНИ: 100 РОКІВ

СИМОН ПЕТІЮРА (1879-1926)

Сим Петлюра — професійний революціонер і діяч українського національного руху. На території Закарпатської України в 1917 році він став Генеральним секретарем української справи. Петлюра активно працював над організацією української армії і національного уряду. Він був одним з керівників формування Гетьманського війська Східної України, а також брав участь у захисті Києва від червоних. Після вступу української армії у військову діяльність в Україні, в подальшому він очолював боротьбу проти «червоної та білої» Росії. В цей час він Петлюра перетворився на символ українського національно-визвольного руху. Після цього, вступивши до революційного руху в Україні, він очолював боротьбу проти російської влади. Він був одним з керівників формування Гетьманського війська Східної України, а також брав участь у захисті Києва від червоних. Після вступу української армії у військову діяльність в Україні, в подальшому він очолював боротьбу проти «червоної та білої» Росії. В цей час він Петлюра перетворився на символ українського національно-визвольного руху. Після цього, вступивши до революційного руху в Україні, він очолював боротьбу проти російської влади.

«СПРАВА ЗДОБУТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ — ЦЕ СПРАВА ЦІЛОЇ НАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ. А НЕ ЯКОГОСЬ КЛАСУ ЧИ ПАРТІЇ. ОТ ЧЕРЕЗ ЦЮ ПОРОЗУМІННЯ ВСІХ ГРОМАДСЬКИХ ЧИННИКІВ І СПІВПРАЦЮ ІХ С УМОВОЮ, БЕЗ ЯКОЇ МИ НИКОЛИ СВОЄЇ МЕТІ ДЕРЖАВНОЇ НЕ ОСЯГНЕМО».

Симон Петлюра

Засідання Української Народної Республіки в Києві, 1918 р.

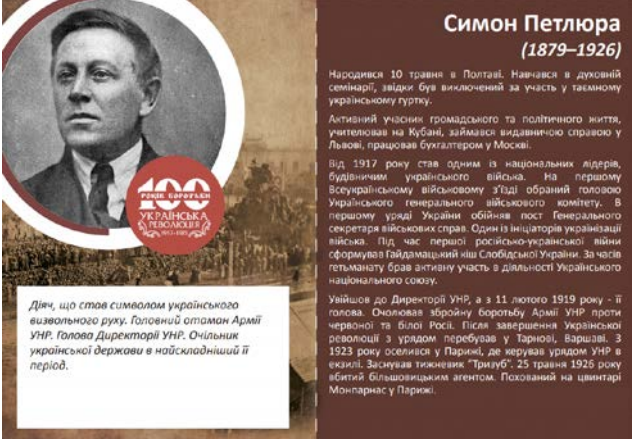
Один з останніх фотографій С. Петлюри, 1925 р.

Засідання Української Народної Республіки в Києві, 1917 р.

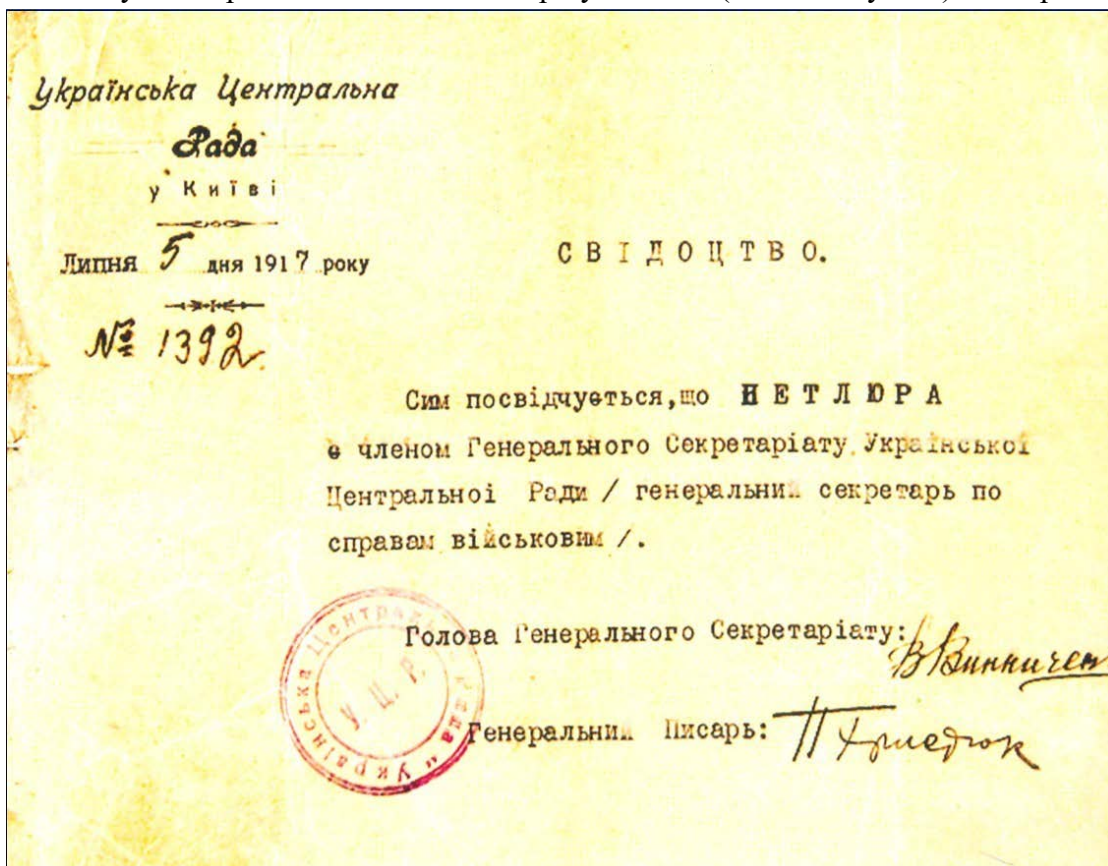
Засідання Української Народної Республіки в Києві, 1917 р.

Фахівець із технічного забезпечення	Перед монтажем експозиції варто зробити розкладку експонатів, щоб запобігти диспропорції їх розміщення, перевірити на сумісність, загальне враження. Нині в експозиціях музеїв часто використовують фонокоментарі – музичний супровід, що відповідає темі або доповнює її зміст. Це можуть бути голоси птахів, тварин, різні природні, техногенні шуми, документальні звукозаписи голосів державних діячів, поетів, письменників, музичних колективів і солістів світу тощо.	
Піарники	Паралельно з виготовленням монтажних листів розробляються ескізи рекламної продукції до експозиції (плакат, буклет, запрошення), виявляються та виконуються реставраційні роботи запланованих до експозиції матеріалів.	Робота з потенційними відвідувачами розпочинається до відкриття експозиції – продумуються афіша, картинка-заставка, запрошення. У нашому випадку гармонійно поєднуються логотип Української революції та портретне зображення головного героя.
Екскурсоводи	Щоб зацікавити розповіддю інформацію викладайте через пояснення, коментування, доповнення побаченого. Необхідно знайти найсприятливіше місце для огляду об'єкта учасниками екскурсії. Важливо прослідкувати, щоб всі екскурсанти могли добре бачити експозицію, а також добре чути розповідь екскурсовода. Розповідь гіда повинна відповідати таким вимогам: • науковість; • доступність викладу; • переконливість; • зв'язок з показом; • завершеність суджень тощо.	Під час “екскурсії” мають органічно поєднуватися показ екскурсійних об'єктів і розповідь про них. Можна використовувати такі прийоми: ілюстративний, коли розповідь екскурсовода супроводжується показом фотографій, карт, схем, репродукцій картин, які ілюструють і роблять зрозумілішою нову інформацію; коментуючий – показ фотографій здійснюється перед розповіддю.

Додаток 2. 10 світлин, що розкривають життя Симона Петлюри

1. Будинок родини Симона Петлюри у Полтаві (вигляд з вулиці). 1937 рік

2. Свідомство Генерального секретаря військових справ Симона Петлюри. 5 липня 1917 року

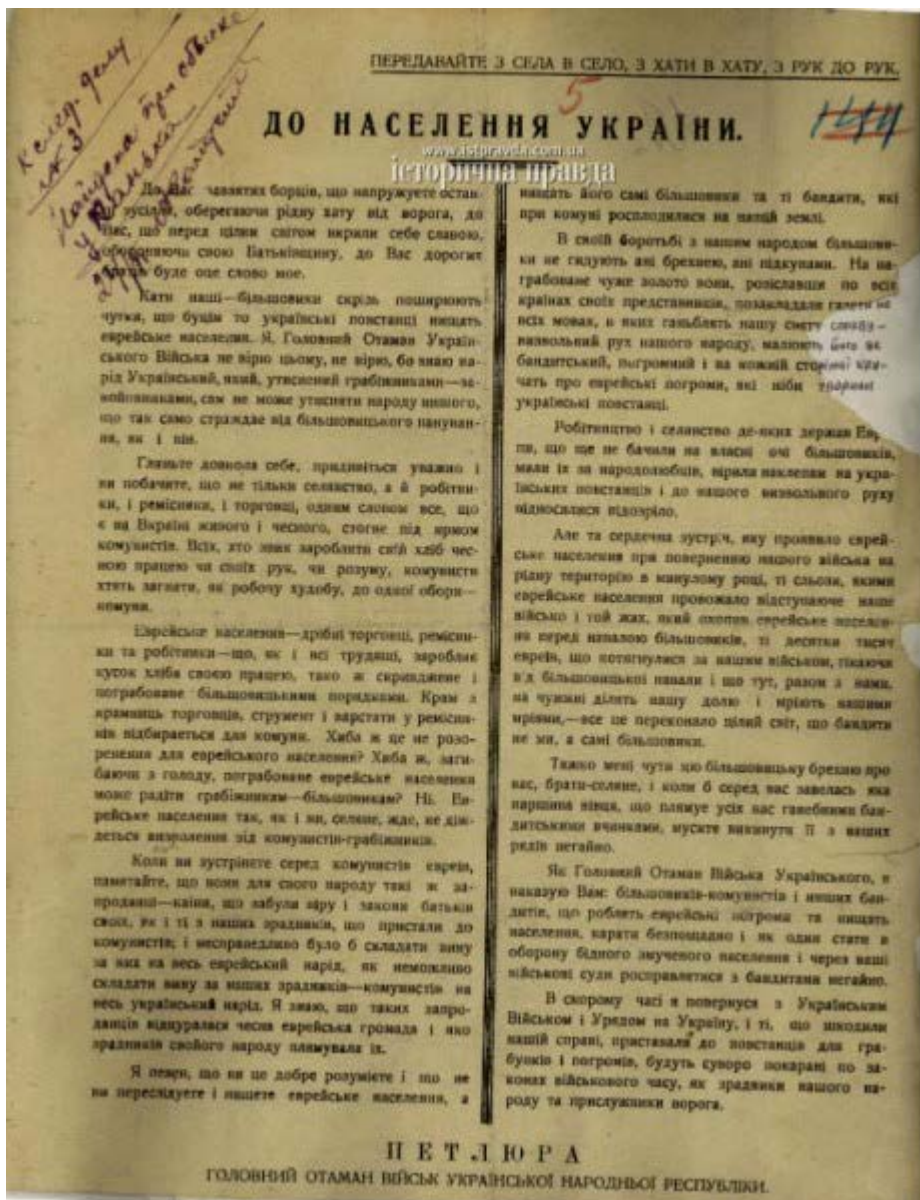
3. Засідання Українського генерального військового комітету. Літо 1917 року. Симон Петлюра – в центрі

4. Мітинг на Софійській площі в Києві з нагоди відкриття III Всеукраїнського військового з'їзду (в центрі – Симон Петлюра, Михайло Грушевський та Володимир Винниченко). Листопад 1917 року

6. Зустріч Симона Петлюри на залізничному вокзалі у Фастові після звільнення міста від більшовиків. 29 серпня 1919 року

7. Звернення “До населення України” за підписом Головного отамана військ УНР Симона Петлюри. 13 січня 1921 року

8. Одне із останніх фото Симона Петлюри. Париж. 1925 року

9. Могила родини Петлюр на кладовищі Монпарнас. Париж

10. Меморіальний барельєф у Києві (вул. Симона Петлюри, 2/4)

**Додаток 3. Документи про переслідування комуністичними спецслужбами
сестер і племінника Симона Петлюри**

УСБУ по
Полтавской области
наименование органа КГБ

УГОЛОВНОЕ ДЕЛО № 1097

по обвинению *Скрипника Сильвестра*
Ивановича
Петлюры Феодосии Васильевны
Петлюры Марии Васильевны

по ст. ст. 54-10 з. 1, 54-11 УК УССР

Начато "10" 09 1937 г.
Окончено "19" 11 1937 г.
В *одном* томах
Том № 1

Арх. № **13259-с**

Архив _____
(наименование учетно-архивного отдела отделения)

Сдано в архив " " 19__ г.

75606 ФП

3259-с

Обкладинка кримінальної справи №1097 Скрипника Сильвестра Івановича, Петлюри Феодосії Василівни, Петлюри Марини Василівни. 10 вересня –10 листопада 1937 року (цей та інші документи доступні за посиланням: <http://www.memory.gov.ua:8080/ua/publication/content/1073.htm>).

В дополнение к № 1932379 от 10/XI-37г. М

- 200 - СОВЕРШЕННО СЕКРЕТНО.

НАЧАЛЬНИКУ 1У ОТДЕЛА УГБ НКВД УССР-
МАМОРУ ГОСУДАРСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ.

г.р. ХАТЕНБЕРУ.

г.р. Киев.

В Полтаве нами ликвидирована националистическая группа, возглавлявшаяся племянником Симона ПЕТЛЮРЫ, поном СКРЫШНИКОМ Иваном Сильвестровичем, в 1930г. арестовывавшегося за принадлежность к к-р организации.

В антисоветскую националистическую группу СКРЫШНИКА входили : - сестры ПЕТЛЮРЫ -

ПЕТЛЮРА Теодосия Васильевна, крупная собственница, без определенных занятий. -

В 1924 году арестовывалась органами ГПУ за к-р деятельность. -

ПЕТЛЮРА Марина Васильевна, без определенных занятий, в прошлом крупная собственница, также арестовывалась в 1924г. органами ГПУ за антисоветскую деятельность. -

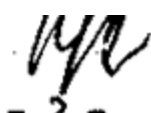
Сестры ПЕТЛЮРЫ проживали в собственном доме, ранее принадлежавшем Симону Петлюре, возвращенном Полтавским Окрисполкомом в 1927 году в порядке денационализации. -

В процессе следствия установлено, что док

є обов'язковим

*В. Данилюк
Замість на ім'я
г.р. Емеля
архівисти*

- 201 -

 - 2 -

ПЕТЛЮРЫ являлся местом сборищ - петлюровцев, националистов и к-р церковников.-

Участники группировки распространяли контрреволюционные пораженческие слухи о гибели Советской власти и пропагандировали необходимость отторжения Украины от Советского Союза.

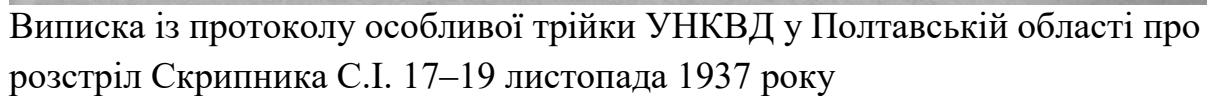
СКРЯПНИК показывал :

о существовании к-р националистической организации в ряде сел Шишацкого района и антисоветской националистической группы в Полтаве, активными участниками, которой являлись он и сестры Петлюры.-

СКРЯПНИК через свою мать, находящуюся в Днепропетровске поддерживал регулярную связь с бывшим адъютантом ПЕТЛЮРЫ, ныне эмигрировавшем и проживавшем в Польше - СКРЯПНИКОМ Степаном.-

Сестры ПЕТЛЮРЫ признали свое участие в националистической группе СКРЯПНИКА и подтвердили, что их дом являлся подпольным центром группирования контрреволюционного, националистического и церковно-монашеского элемента гор. Полтавы.-

При використанні матеріалів посилання на ГДА СБ України
 На доме, возвращенном сестрам Петлюры, до самого последнего времени была прикреплена табличка с надписью "дом Петлюры".-

Додаток 4. Проекти Українського інституту національної пам'яті, що розкривають різні аспекти діяльності Головного отамана

Український інститут національної пам'яті до 100-річчя Української революції створив веб-сторінку “Українська революція 1917–1921 років”, на якій зібрано основні відомості про етапи Революції, видатних діячів, тогочасні фото, документи, спецпроекти Інституту та медійних партнерів, соціальну рекламу, інфографіку, настільну гру, фотодокументальні виставки, інформаційні матеріали, брошури, календар, інтерактивну карту “Місця пам'яті Української революції” та інші. Сторінка міститься за посиланням: <http://unr.memory.gov.ua/>

Цикл статей на основі розсекречених документів радянських спецслужб розповідає про вбивство Симона Петлюри і суд над Самуїлом Шварцбардом, про те, як радянська пропаганда творила образ "українця-антисеміта". Зокрема, йдеться про оприлюднені Галузевим державним архівом Служби зовнішньої розвідки України матеріали всесоюзної та української закордонної розвідки за 1925–1932 роки щодо української політичної еміграції в країнах Західної Європи, агентурні донесення, спецповідомлення, інформаційні довідки, документи українських органів влади, громадських організацій та діячів. Загалом понад 5 тисяч сторінок архівних документів. Є й інформація про зміст документів, зібраних уенерівцями для судового процесу. Це дало змогу адвокатам Шварцбарда підготувати стратегію захисту і зібрати контраргументи, які б сіяли сумніви у достовірності української версії. На основі даних розвідки готували відверті маніпуляції думкою присяжних-французів, котрі були мало обізнані з перебігом подій недавньої історії України.

Чи не найважливішою є доповідна записка голови ГПУ УСРР Всеволода Балицького на ім'я генерального секретаря ЦК КП(б)У Лазаря Кагановича “По справі вбивства Петлюри” (грудень 1926 року). В ній узагальнена наявна в чекістів інформація щодо вбивства Симона Петлюри – повідомлення в пресі, суспільні настрої, реакція українців і звинувачення в адресу радянських спецслужб, вплив на судовий процес і вирок Самуїлу Шварцбарду.

“Українці збрали докази вбивства Петлюри чекістами”. В цій статті наголошується, що українська еміграція була одностайною в думці, що Симон Петлюра у травні 1926 року був вбитий радянськими спецслужбами. За словами чекістів, лідери Української партії соціалістів-революціонерів мали відповідні докази й готувалися їх оприлюднити.

“Есерівські кола в Парижі отримали з Берліна документальні свідчення того, що вбивство Петлюри організувала радянська влада, – відзначалося в донесенні радянської закордонної розвідки від 18 червня 1926 року з Парижа. – Остання, буцімто, надзвичайно стурбована появою в Польщі у влади Пілсудського великого особистого друга – Петлюри. У зв'язку з цим Москва очікувала пожвавлення діяльності Петлюри, підтриманого Пілсудським, для організації нового повстання проти більшовиків на Україні. Тому вирішили вбити Петлюру й одночасно з цим посилити терор на Україні, чим пояснюється посилення арештів. Есери планують опублікувати зазначені вище документи назагал”.

Автор статей – Ярослав Файзулін. Матеріали містяться зв посиланням:
<https://is.gd/06RGkR>

Набір поштівок і виставка "Перший Уряд України. 100 років"

**ПЕРШИЙ УРЯД УКРАЇНИ:
100 РОКІВ**

СИМОН ПЕТЛЮРА
(1879-1926)
Генеральний секретар військових справ

Син полтавського міщанина Симон Петлюра на початку ХХ століття став професійним революціонером і відомим публіцистом, а з вибухом Лютневої революції - одним із будівничих національного війська.

На першому Всеукраїнському військовому з'їзді Петлюру, попри те, що він був цивільним, українське вояцтво обрало головою Українського Генерального Військового Комітету. З формуванням Генерального Секретаріату - першого уряду України - він став Генеральним секретарем військових справ. Петлюра активно проводив українізацію підрозділів російської армії і займався творенням національного війська. З початком першої російсько-української війни він із власної ініціативи розпочав формування Гайдамацького коша Слобідської України, з яким брав участь у захисті Києва від "червоних". Очолював українську державу в найбільш драматичний період її існування, в надтяжких умовах ведучи збройну боротьбу проти "червоної" та "білої" Росії. В цей час ім'я Петлюри перетворилось на символ українського національно-визвольного руху. П'ять куль, випущених із револьвера радянським агентом Самуїлом Шварцбардом на паризькій вулиці Рассін, обірвали життя Симона Петлюри. Однак ще впродовж багатьох десятиліть його ім'я фігуруватиме в радянських документах для означення українського руху - "петлюрівське повстання", "петлюрівський діяч", "петлюрівський прапор".

28 червня 1917-го Центральна Рада створила виконавчий орган – Генеральний Секретаріат – перший уряд України. Він мав займатися справами внутрішніми, фінансовими, продовольчими, земельними, хліборобськими, міжнаціональними та іншими в межах України. Щоб не ускладнювати й без того складні стосунки з російським Тимчасовим урядом, вирішили не вживати слово “уряд” чи “міністри”, натомість – “Генеральні секретарі”. До першого складу Генерального Секретаріату увійшли 8 Генеральних секретарів та Генеральний писар. Про них и розповідає набір листівок. Найстаршому представнику Генерального Секретаріату Івану Степенку на момент вступу на посаду виповнилося 44 роки, а наймолодшому Павлу Христюку – лише 27. Незважаючи на «молодість», а також брак досвіду державної служби, Генеральні секретарі відразу взялися за справи – організаційні питання, налагодження роботи відомств, визначення сфери діяльності та формування їхньої політики. Симон Петлюра як голова Українського генерального військового комітету зайнявся налагодженням армії. Поштівки в належній якості розміщено за посиланням: <https://is.gd/z0mMRB>

Ініціатор культурної дипломатії

Фотовиставка “Культурна дипломатія України: світовий тріумф Щедрика” – про неймовірний резонанс світового турне Української Республіканської Капели. У добу Української революції, коли небувалого розмаху набув хоролий рух, голова Директорії УНР Симон Петлюра задумав популяризувати Україну за кордоном за допомогою пісні. В січні 1919 року він доручив диригентам Олександрові Кошицю та Кирилові Стеценку організувати колектив і вирушити у турне. Чому саме Кошицю? Бо вони приятелювали ще з часів учителювання на Кубані. Гастролі принесли славу як Кошицю, так і українській пісні, а різдвяний “Щедрик” Миколи Леонтовича став улюбленим у багатьох країнах Європи та Америки. Репертуар Української республіканської капели складався виключно із народних пісень в обробці Миколи Лисенка, Кирила Стеценка, Олександра Кошиця, Миколи Леонтовича.

У “Спогадах” Олександр Кошиць описував, як російські емігранти псували афіші нецензурними написами, освистували паризькі концерти капели. Та це не завадило надзвичайному успіхові артистів. Французька преса писала: “Український хор закінчив у нас свої гастролі зі справжнім апофеозом. Він не тільки досяг найповажнішої мети, а й переконливо довів: Україна має античну цивілізацію, пречудовий і багатющий фольклор, що переконливо підтверджує високу культуру раси”. У 1919–1921 роках колектив здійснив вдале турне Європою, а 1922-го перетнув Атлантику, аби підкорити Америку. Гастролював Український національний хор (таку назву отримав наприкінці 1920 року) США, Мексикою, Аргентиною, Бразилією, Кубою. Лише в країнах Південної Америки дали до 900 концертів. Поразка УНР унеможливила повернення на батьківщину більшості співаків. 1926 року хор розпався, давши життя кільком творчим колективам в еміграції. Виставка представляє ті історичні гастролі Української Хорової Капели країнами Європи і Америки з 1919 по 1924 роки та міститься за посиланням: <https://is.gd/N7RQdp>.

Додаток 5. Орієнтовний перелік наукової та науково-популярної літератури

1. **1919:** Петлюра приймає військовий парад. Підбірка фото- і кінохроніки, присвяченій Симону Петлюрі - керівникові Директорії Української Народної республіки в 1919-1920 роках // Режим доступу:
<https://www.istpravda.com.ua/videos/2010/11/12/4193/>
2. **Дорошенко-Товмацький** Борис. Симон Петлюра: Життя і діяльність. – К. : Просвіта, 2005.
3. **Іванис** Василь. Симон Петлюра – президент України. 1879–1926. – Торонто, 1952
4. **Історична правда** з Вахтангом Кіпіані: Штраф за кров на асфальті / ЗІК // Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=24PbB4h7-rs>
5. **Ковальчук** Михайло. Симон Петлюра та військова опозиція в армії УНР у 1920-1921 рр. / Ковальчук М.А. // Український історичний журнал. - 2005. - № 1. – С. 97–108. // Режим доступу:
http://resource.history.org.ua/publ/journal_2005_1_97
6. **Косик** Володимир. Симон Петлюра. – Львів: НТШ, 2000.
7. **Кульчицький** Станіслав. Чи був у Петлюри шанс виграти? / Український тиждень // Режим доступу: <https://tyzhden.ua/History/210156>
8. **Лазарєва** Алла. Петлюра у Парижі. У 85-ту річницю пострілів на вулиці Расін // Режим доступу: <https://www.istpravda.com.ua/digest/2011/05/25/40379/>
9. **Литвин** Сергій. Симон Петлюра у боротьбі за самостійну Україну. – К. : Смолоскип, 2018.
10. **Литвин** Сергій. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001.
11. **Петлюра** Симон. Статті. Листи. Документи / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Центр українознавства, Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, Центральний державний архів громадських об'єднань України. – К.: ПП Сергійчук М.І., 2006.
12. **Полтавська Петлюріана:** матер. Петлюрівських читань / Полтавське крайове об'єднання всеукраїнського товариства “Просвіта” ім. Тараса Шевченка. – Вип. 1–6. – Полтава, 1993–2005.
13. **Розсекречена історія.** Чи був Петлюра антисемітом? / Перший UA. // Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=eaYcnkR6P7U>
14. **Савченко** Віктор. Симон Петлюра. – К. : Нора-Друк, 2016.
15. **Сергійчук** Володимир. Українські державники: Симон Петлюра. – Сергійчук М. І., 2009.